

BRIDLICOVÁ PÍSACIA TABUĽKA

- ŠKOLSKÝ ZOŠIT ŽIAKA V DRUHEJ POL. 19. STOROČIA

Dokončenie z čísla 1/2018

Podľa tereziánskych školských reforiem sa mala povinná školská dochádzka zaviesť v mestách aj na vidieku, ale pri reakčnej školskej politike v prvej polovici 19. storočia sa realizovala veľmi pomaly. Uhorský parlament prijal príslušný zákon až v roku 1868. Sociálny a národnostný útlak spôsobil, že na slovenských dedinách sa až do roku 1918 praktizovala veľmi často namiesto šesťročnej iba troj- až štvorročná školská dochádzka v zimných mesiacoch. Starí ľudia spomínajú, že v ich rodinách sa do školy chodilo dve, tri alebo aj štyri zimy, lebo počas ostatných mesiacov deti pomáhali na gazdovstve.

A PRICHÁDZA BRIDLICOVÁ TABUĽKA ...

Tým sa začal aj dopyt po pomôcke, ktorá by umožnila písať, počítať a prípadne aj kresliť. Objavila sa bridlica a z nej veľmi praktický prostriedok pre vyučovanie písania a počítania - **bridlicová tabuľka**. Nahradzala tak v prvopočiatku papier, ktorý bol najmä pre najchudobnejšie vrstvy spoločnosti prakticky nedostupný. Bridlicová písacia tabuľka sa stala pokračovateľom v rade písacích pomôcok - či to už boli starí Feničania, ktorí písali na hlinené tabuľky a potom ich vypaľovali v peci alebo voskové tabuľky, ktoré sa dali nahriať „vygumovať“ a dlátko zaznamenávalo nové písmenka i obrázky.

Trochu odbočíme: *vedeli ste, že aj prvá školská tabuľa bola z bridlice?!* Tabuľu vynášiel v roku 1800 *James Pillans, riaditeľ a učiteľ zemepisu na Old High School v Edinburghu, Škótsko*.

Presné datovanie začiatku výroby bridlicových tabuliek nie je známe. V Amerike sa vyrábali od začiatku XIX. storočia, v terajšom európskom priestore možno ich výrobu rámcovo datovať približne od polovice XVIII. storočia v kontexte na spomínané reformy školstva v Rakúsko-Uhorsku.

MARIANKA A BRIDLICOVÁ TABUĽKA...

Bridlicová tabuľka sa na desiatky rokov stala najdôležitejšou učebnou pomôckou v procese vzdelávania. Spotreba tabuliek rýchlo rástla. Do Uhorska sa dovážali z cudziny, najmä z Bavarska a zo Saska. Možno ani neviete, že aj v Rakúsko-Uhorsku vzniklo centrum pre ich výrobu - bol nim *Mariatál (mad. Máriavölgy) - súčasť Marianka*.

Podnik v Marianke, ktorý sa od svojho vzniku prakticky orientoval na ťažbu bridlice a jej spracovanie na strešnú krytinu, dostal týmto nový impulz. Najkvalitnejšiu surovinu približne od roku 1864 začal podnik spracovávať na výrobok, ktorý sa na dlhé roky stal jedným z jeho najznámejších výrobkov doma i v zahraničí - *bridlicové písacie tabuľky*.

AKO SA VYRÁBALA A VYZERALA BRIDLICOVÁ PÍSACIA TABUĽKA?

Výroba tabuľky bola v podstate jednoduchá. Tenké štiepané bridlicové platne sa obojstranne vyleštili na hrúbku okolo cca 3 mm, orezali sa na príslušný rozmer a osadili sa do rámu z mäkkého lešteného dreva (luxusnejšie tabuľky sa vyrábali v ozdobných rámoch z tvrdého dreva, mosadze alebo zinku). Na ľavícovej strane mala tabuľka vyryté „*riadky*“ na písanie, rubová strana bola čistá alebo mala vyrytú štvorčekovú štruktúru pre počítanie. Tabuľku bolo možné používať pomerne dlho, pravda, ak sa nerozbita.

POZNÁTE "GRIFLÍK"?

Na bridlicovú tabuľku sa vždy a hlavne v začiatkoch jej používania - prvá polovica 19. storočia - písalo tzv. *griflíkom* - bridlicou opracovanou do profilu ceruzky, vrátane zašpicateného konca. Pomenovanie vychádza z nemeckého slova „*griffel*“ (v preklade „*ihla*“). Priemer griflíka bol okolo 0,5 cm, dĺžka cca 14 - 18 cm. Bol z mäkkej bridlice, aby zanechával stopu na tabuľke pri písaní a zároveň sa táto stopa mohla ľahko z tabuľky zotrieť handričkou alebo hubkou pri cvičeniach i opravách. Obyčajne bol griflík s hubkou spojený s tabuľkou motúzom. Griflíky sa v súčasnosti nevyrobujú, predajcovia využívajú ešte staré zásoby. Možno je na mieste otázka, či sa v Marianke vyrábali aj griflíky. Doterajším výskumom nášho spolku nemáme o tom žiadne informácie.

Griflíky v súčasnosti nahradila bežná krieda. Výrobcovia dodávajú tabuľky samostatne, alebo v sete s bielymi alebo farebnými kriedami, hubkou alebo handričkou.

Zaujímavosťou sú tzv. bridlicové ceruzky, ktorej „*tuhu*“ tvorí bridlica. Technológia ich výroby je rovnaká ako pri bežných ceruzkách, kde hlavnú zložku grafit nahradila bridlicová múčka.

Pre písanie na tabuľku potreboval mať griflík zašpicatený hrot. Vedeli ste, že existovali a existujú *strúhadlá na griflíky?*

V „*lepšej spoločnosti*“ sa pre lepšie držanie griflíka sa používali kovové násadky, do ktorej sa griflík zasunul a zaistil posunutím krúžku.

BRIDLICOVÁ PÍSACIA TABUĽKA A JEJ KONIEC ...

Vráťme sa ešte do Marianky. Tamojší podnik vyrábala bridlicové tabuľky od roku 1864, podľa údajov správcu podniku Salzmannu denne okolo 8 000 kusov! Aj keď to bol do istej miery sezónny tovar a teda toľko sa nevyrobalo po celý rok, predsa len porovnaním údajov o importe tabuliek do Uhorska a výrobe v Marianke môžeme usudzovať, že pokrývala asi polovicu spotreby krajiny. Tabuľky z Marianky boli známe aj ďaleko za

hranicami monarchie, vyvážali sa až do Južnej Ameriky, Anglicka a Orientu.

Obmedzovanie výroby i začínajúci úpadok podniku začiatkom XX. storočia mali viacero príčin. Náklady na ťažbu s postupom do väčších hĺbok a predĺžovaním štôlní stúpali. Pre rentabilitu mal veľký význam aj zodpovedajúci pomer ťažbou nákladné vyhladávananej suroviny na výrobu bridlicových tabuliek a obyčajnou bridlicou, vhodnou iba na krytinu.

Tak, ako klesala produkcia strešnej krytiny, táto skutočnosť sa zákonite dotkla aj výroby bridlicových tabuliek v nadväznosti ich postupného nahradzovania papierovými zošitmi. Bridlicové tabuľky sa používali v ľudových školách, pravda už iba ako pomocný prostriedok v najnižších triedach až do druhej svetovej vojny, kým ich úplne nenahradili papierové školské zošity.

BRIDLICOVÁ PÍSACIA TABUĽKA DNES ...

Bridlicové písacie tabuľky sa však ani dnes nestarajú! Vyrábajú sa aj aj v súčasnosti, technika ich spracovania je poplatná súčasnému technickému poznaniu. Svojmu pôvodnému účelu síce už neslúžia, ale našli si „*svoje miesto*“ buď ako dekoračný predmet, miesto na poznámky a odkazy alebo v kombinácii s farebnými kriedami ako kresliaca tabuľka pre deti a pod. Zachováva sa v zbierkach múzeí a súkromných zberateľov. A prečo by sa *bridlicová písacia tabuľka nemohla použiť ako školská pomôcka v súčasnosti, aby žiaci vedeli, čo predchádzalo školskému papierovému zošitu?!*

Poznámka:

Komplexnú ponuku bridlicových písacích tabuliek a príslušenstva nájdete na 24h online e-shope www.bridlica.eu

Text: J.Král', Spolok Permon Marianka

Bridlicová školská písacia tabuľka z druhej polovice XIX. storočia.

Bridlicová školská písacia tabuľka s farebnými kriedami a hubkou súčasného výrobcu: SES, Holandsko

Griflíky zo začiatku XX. storočia
vyrábčovia z Francúzska a Portugalska

Sady griflíkov zo začiatku XX. storočia
vyrábca: neuvadený na obale, Nemecko

Struhadlo na griflík z konca XIX. storočia
vyrábca: Johann Faber, Nemecko

Náplň - "tuha" z bridlice do versatíliek zo začiatku XX. storočia
vyrábca: Eberhard Faber, Nemecko

Ceruzka s "tuhou" z bridlice zo začiatku XX. storočia
vyrábca: J.J.Rehbach, Nemecko

Ceruzka s kriedovou náplňou pre písanie na bridlicovú tabuľku z XX. storočia
vyrábca: Rheita, Nemecko

Poznámka: všetky predmety a fotografie zo súkromnej zbierky autora príspevku

PRIPRAVUJETE SI PROGRAM
NA 11. STRETNUTIE BANSKÝCH
MIEST A OBCÍ SLOVENSKA
21. – 23. 9. 2018 V PEZINKU?

NAVŠTÍVTE NAJMENŠIU
BANSKÚ EXPOZÍCIU
NA SLOVENSKU!

**MINIEXPOZÍCIA ŤAŽBY
A SPRACOVANIA
BRIDLICE V MARIANKE!**

WWW.MARIANKA.EU